

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ

RESTRICTION OF CONSTITUTIONAL RIGHTS UNDER MARTIAL LAW: LEGAL GUARANTEES AND INTERNATIONAL APPROACHES

Боровик В.А., студент 1 курсу юридичного факультету
Київський університет інтелектуальної власності та права
orcid.org/0009-0006-8013-4253

У статті досліджено правові засади обмеження конституційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні з урахуванням міжнародних стандартів та порівняльно-правового досвіду. Окреслено конституційні гарантії та механізми дерогації, проаналізовано рішення Конституційного Суду України, що визначають межі допустимих обмежень. Акцентовано на практичних проблемах, зокрема окремих обмеженнях свободи слова, санкціях без судового контролю та мобілізаційних заходах. Запропоновано шляхи вдосконалення парламентського, судового та громадського контролю. Підкреслюється, що інші права можуть бути тимчасово обмежені лише в межах необхідності та пропорційності, відповідно до принципів верховенства права.

У роботі також аналізується відповідність правової практики України універсальним та регіональним міжнародним стандартам, таким як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП) та Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ). Повідомлення українського уряду про відступ від зобов'язань, надіслане Генеральному секретарю ООН та Раді Європи, оцінюється як приклад цивілізованого правового механізму, що формально відповідає міжнародним вимогам. Водночас виявлено низку проблемних аспектів, зокрема надмірні обмеження свободи слова та релігії, суперечливі практики примусової мобілізації («бусифікація») та застосування санкцій Радою національної безпеки і оборони без належного судового контролю, що викликало занепокоєння правозахисників та міжнародних експертів.

Дослідження підкреслює, що воєнний стан залишається серйозним викликом для будь-якої демократичної правової системи, випробовуючи стійкість державних інститутів та їхню відданість конституціоналізму. Український досвід загалом демонструє дотримання міжнародних стандартів, однак для посилення гарантій проти зловживання надзвичайними повноваженнями необхідне подальше вдосконалення механізмів парламентського, судового та громадського контролю. Забезпечення поваги до прав людини, навіть у часи екзистенційних загроз, розглядається як важливий показник демократичної ідентичності та верховенства права.

Ключові слова: воєнний стан, обмеження прав, конституційні гарантії, дерогація, верховенство права, міжнародні стандарти, Конституційний Суд України.

The article examines the legal framework for restricting constitutional human rights and freedoms under martial law in Ukraine, taking into account international standards and comparative legal experience. The study highlights the constitutional guarantees and the mechanisms of derogation, as well as the role of judicial control in preventing excessive interference with fundamental rights. Special attention is paid to the case law of the Constitutional Court of Ukraine, which has confirmed the inviolability of absolute rights, including the right to life, human dignity, liberty, and a fair trial, even during martial law. It is emphasized that other rights may be temporarily restricted only within the limits of necessity and proportionality, in line with the principles of the rule of law.

The article also analyzes the compliance of Ukraine's legal practice with universal and regional international standards, such as the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) and the European Convention on Human Rights (ECHR). The Ukrainian government's notification of derogation to the UN Secretary-General and the Council of Europe is assessed as an example of a civilized legal mechanism that formally meets international requirements. At the same time, several problematic aspects are identified, including excessive restrictions on freedom of speech and religion, controversial forced mobilization practices ("busification"), and the use of the National Security and Defense Council's sanctions without proper judicial review, which have raised concerns among human rights defenders and international experts.

The research underlines that martial law remains a serious challenge to any democratic legal system, testing the resilience of state institutions and their commitment to constitutionalism. The Ukrainian experience generally demonstrates adherence to international standards; however, further improvement of parliamentary, judicial, and civic control mechanisms is required to strengthen safeguards against the abuse of emergency powers. Ensuring respect for human rights, even in times of existential threats, is viewed as a crucial marker of democratic identity and the rule of law.

Key words: martial law, restriction of rights, constitutional guarantees, derogation, rule of law, international standards, Constitutional Court of Ukraine.

Повномасштабна збройна агресія проти України, що триває з 2022 року, зумовила запровадження режиму воєнного стану на всій території держави, актуалізуючи комплекс проблемних питань, пов'язаних із одночасним забезпеченням обороноздатності та національної безпеки при дотриманні конституційно гарантованих прав і свобод людини.

Обмеження прав у період війни є складним завданням, яке вимагає пошуку оптимального балансу між необхідністю захисту суверенітету та територіальної цілісності держави й дотриманням принципів верховенства права, пропорційності та поваги до людської гідності. Держава, навіть в умовах воєнного стану, не вправі повністю зупинити реалізацію прав і свобод громадян, оскільки демократичний конституційний лад передбачає збереження основоположних цінностей незалежно від масштабу

загроз. Відтак, проблема обмеження конституційних прав під час воєнного стану набуває особливої актуальності, оскільки поєднує важливі наукові завдання – дотримання прав людини в умовах надзвичайних правових режимів – та практичні потреби забезпечення належного правопорядку й справедливості в державі, що протистоїть збройній агресії.

Проблематика правового режиму воєнного стану та допустимих меж обмеження конституційних прав і свобод неодноразово ставала предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, О. Курганська обґрунтовує, що в Україні сформовано нормативно-правову базу, яка забезпечує запровадження воєнного стану із дотриманням визначених конституційних меж обмеження прав людини, проте ця база потребує подальшого вдосконалення. Зокрема, дослідниця звертає увагу на існування

прогалин, насамперед у частині регламентації відповідальності громадян за порушення встановлених заходів воєнного стану, що негативно впливає на ефективність функціонування відповідного правового режиму [2].

Х. Маркович, здійснивши теоретико-правовий аналіз конституційних прав і свобод в умовах війни, обґрунтувала диференціацію прав на абсолютні, які не можуть бути обмежені за жодних обставин, та відносні, щодо яких допускаються тимчасові обмеження. Авторка підкреслює, що держава, навіть перебуваючи у стані збройного конфлікту, не звільняється від конституційного обов'язку гарантувати права людини; закріплення в Конституції України переліку прав, які не підлягають обмеженню, є ключовою інституційною гарантією недопущення свавільного втручання державної влади у сферу основоположних прав і свобод [3].

Суттєвий внесок у розвиток цієї проблематики зробила О. Яцун, яка провела порівняльно-правовий аналіз підходів європейських держав до конституційно-правового регулювання надзвичайного та воєнного стану. Дослідницею виокремлено основні моделі конституційного визначення меж обмеження прав: від чіткої фіксації переліку прав, що не можуть бути обмежені, до надання органам влади широких дискреційних повноважень без конкретизації таких прав, що створює ризики надмірного втручання у права людини [4].

Вагомий доробок у формування міжнародних стандартів у цій сфері належить й зарубіжним правникам та міжнародним інституціям. Зокрема, у доповіді Венеційської комісії акцентовано, що навіть за умов надзвичайного або воєнного стану демократичні інститути та основоположні права людини мають зберігати свою дію, а будь-які обмеження повинні бути тимчасовими, необхідними, пропорційними загрози та такими, що не зачіпають сутності самих прав [5].

Отже, попри наявність суттєвої наукової та нормативної бази, низка аспектів проблеми залишається дискусійною. Насамперед це стосується пошуку ефективних механізмів запобігання зловживанню владними повноваженнями в умовах воєнного стану, а також комплексної імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини у національне законодавство.

Конституція України встановлює чітко окреслені та вичерпні рамки допустимих обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного або надзвичайного стану. Відповідно до частини другої статті 64 Конституції України, у період дії воєнного стану можуть запроваджуватися окремі обмеження конституційних прав і свобод, причому обов'язковою умовою є визначення строку їх дії [1]. Основний Закон одночасно встановлює перелік прав, які є абсолютними й не підлягають обмеженню навіть за надзвичайних обставин. У Рішенні Конституційного Суду України №8-р(П)/2024 від 18 липня 2024 року наголошено, що такі права, гарантовані статтями 29 (право на свободу та особисту недоторканність), 55 (право на судовий захист), 62 (презумпція невинуватості) та 63 (право на захист), зберігають повну юридичну дію незалежно від умов воєнного стану [6].

Закріплення такого конституційного підходу виконує функцію правового запобіжника проти надмірного звуження фундаментальних правових гарантій: навіть в умовах збройної агресії держава не вправі ігнорувати базові принципи справедливості, правосуддя та правової визначеності. Водночас інші права можуть бути тимчасово обмежені, однак виключно в межах, установлених законом та з дотриманням принципів необхідності й пропорційності.

Базовим нормативним актом, який регулює порядок введення, реалізації та припинення правового режиму воєнного стану, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [7]. Цей Закон визначає вичерпний пере-

лік заходів, що можуть застосовуватися уповноваженими органами з метою забезпечення обороноздатності та громадської безпеки. До таких заходів, передбачених статтею 8 Закону, належать:

- встановлення комендантської години (обмеження свободи пересування у визначені періоди доби);
- запровадження особливого режиму в'їзду/виїзду та перевірки документів (звуження права на недоторканність приватного життя та свободу пересування);
- заборона проведення мирних зібрань, мітингів та страйків (обмеження свободи мирних зборів і свободи об'єднань);
- введення тимчасової цензури та контролю за діяльністю ЗМІ (обмеження свободи слова, зокрема заборона поширення інформації, що може завдати шкоди національній безпеці або становить військову таємницю);
- примусове відчуження майна для потреб оборони з обов'язковим наступним відшкодуванням його вартості;
- інші заходи, прямо передбачені законом.

Перелік зазначених обмежень узгоджується з конституційно допустимими межами звуження прав і свобод. Так, відповідно до Указу Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року [8], яким було введено воєнний стан у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією, прямо передбачалося тимчасове обмеження прав, закріплених у статтях 30–34, 38, 39, 41–44 та 53 Конституції України, зокрема права на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов і іншої кореспонденції, свободу пересування, свободу думки та слова, свободу мирних зібрань, право приватної власності, право на підприємницьку діяльність, а також окремі аспекти права на освіту.

Таким чином, у період дії воєнного стану національне законодавство України передбачає можливість обмеження переважно тих конституційних прав і свобод, реалізація яких здатна ускладнити здійснення військових заходів або створити додаткові ризики для національної безпеки. Водночас жодне з таких обмежень не має абсолютного характеру: вони можуть бути запроваджені виключно у межах, необхідних і пропорційних для досягнення легітимної мети – захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та безпеки населення.

Основним принципом функціонування правового режиму воєнного стану виступає принцип законності та підконтрольності. Згаданий вище Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [7] прямо закріплює гарантії дотримання конституційного ладу: навіть в умовах збройної агресії Конституція України зберігає повну юридичну силу, за винятком чітко визначених положень, дію яких може бути тимчасово обмежено. На період воєнного стану заборонено вносити зміни до Конституції чи припиняти її дію, а також повністю скасовувати будь-які права та свободи – можливе виключно їх тимчасове і пропорційне обмеження. Згідно з ч.1 ст.19 вказаного Закону, органи державної влади та військового командування зобов'язані діяти лише в межах наданих їм повноважень та у спосіб, визначений Конституцією і законами України, що є однією з ключових гарантій законності у період воєнного стану.

Таким чином, правовий режим воєнного стану не створює «правового вакууму» чи стану правової невизначеності; навпаки – він функціонує в рамках конституційного правопорядку, хоча й передбачає тимчасові корективи, обумовлені особливостями воєнного часу. Практика останніх трьох років дії воєнного стану в Україні в більшій мірі підтверджує ефективність передбачених правових запобіжників. З одного боку, держава послідовно реалізує надані їй законодавством повноваження: введено комендантську годину, встановлено обмеження на виїзд за кордон громадян призовного віку, тимчасово припинено проведення виборів і референдумів (що прямо передба-

чено Конституцією). З іншого боку, навіть у розпал активних бойових дій продовжують діяти механізми судового контролю та конституційного нагляду.

Показовим у цьому контексті є Рішення Конституційного Суду України №8-р(П)/2024 від 18 липня 2024 року [6], яким було визнано неконституційною норму Кримінального процесуального кодексу (ст.615 у редакції Закону №2201-IX), що дозволяла на період воєнного стану передавати окремі повноваження слідчого судді прокурорам. Конституційний Суд підкреслив, що навіть в умовах надзвичайної загрози втручання держави у сферу прав людини має залишатися пропорційним, необхідним та таким, що не нівелює саму сутність цих прав.

Цей підхід підтверджує, що конституційні гарантії в Україні мають не декларативний, а реальний характер: основоположні права й надалі залишаються під захистом навіть за умов запровадження виняткових заходів. Так, у Рішенні Конституційного Суду України №7-р(П)/2024 від 19 червня 2024 [9] року окремо акцентовано, що людська гідність є недоторканою основою правопорядку, а тому жодні заходи воєнного стану не можуть бути виправданням для такого обмеження прав, яке б заперечувало повагу до людської гідності як базового конституційного принципу.

Таким чином, у національній правовій системі України сформовано поетапний механізм обмеження конституційних прав у період воєнного стану. На першому етапі Конституція України та спеціальне законодавство встановлюють чіткі межі допустимих обмежень, визначаючи як перелік прав, які можуть бути тимчасово звужені, так і процедури їх реалізації. На другому етапі забезпечується інституційний контроль за дотриманням цих меж, який здійснюється судами загальної юрисдикції та Конституційним Судом України з метою недопущення виходу органів державної влади за встановлені конституційні рамки.

Основний Закон гарантує абсолютний характер низки прав, які не можуть бути обмежені навіть за умов воєнного стану, – зокрема, права на життя, людську гідність, свободу та особисту недоторканність, справедливий судовий розгляд. Щодо інших прав і свобод передбачено застосування критеріїв необхідності та пропорційності, що відповідає як внутрішній логіці сучасного конституціоналізму, так і загальновизнаним міжнародним стандартам у сфері прав людини, закріпленим, зокрема, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Європейській конвенції з прав людини.

Так, механізм обмеження прав і свобод у період надзвичайних обставин врегульований нормами міжнародного права прав людини, які мають універсальний характер і є обов'язковими для держав – учасниць відповідних міжнародних договорів. Україна, як член міжнародного співтовариства, визначаючи засади функціонування правових режимів надзвичайного характеру, керується цими стандартами та коригує національну політику відповідно до них.

Ключове значення у цій сфері мають універсальні стандарти, закріплені в рамках системи ООН. Зокрема, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) 1966 року [10], учасницею якого є Україна, передбачає можливість тимчасового відступу (дерогації) держави від окремих зобов'язань за цим міжнародним договором у разі виникнення надзвичайної ситуації, що загрожує існуванню нації (ст.4 Пакту). Держава вправі призупиняти дію окремих прав і свобод лише за умов, якщо такі заходи: 1) є строго обмеженими вимогами ситуації та запроваджуються виключно для усунення надзвичайної загрози; 2) не суперечать іншим міжнародним зобов'язанням, зокрема нормам міжнародного гуманітарного права; 3) не призводять до дискримінації виключно за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження (ч.1 ст.4 МПГПП).

Водночас Пакт закріплює перелік так званих «недоторканих» (абсолютних) прав, від яких не допускається жодних відступів навіть за умов надзвичайного чи воєнного стану (ч.2 ст.4 МПГПП). До них належать:

- право на життя;
- свобода від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- свобода від рабства та работоргівлі;
- свобода думки, совісті та релігії;
- право на визнання правосуб'єктності;
- принцип невідповідності покарання злочину (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) та недопустимість зворотної дії кримінального закону [10].

Цей перелік має імперативний характер і підлягає безумовному дотриманню навіть тоді, коли існування держави перебуває під загрозою. Інші права можуть бути обмежені, проте виключно із суворим дотриманням критеріїв крайньої необхідності та пропорційності. Крім того, кожен випадок дeroгації супроводжується процедурними гарантіями: відповідно до ч.3 ст.4 Пакту, держава зобов'язана негайно повідомляти Генерального секретаря ООН про запроваджені заходи, пояснювати їх причини та зазначати передбачуваний строк їх дії [10].

Україна дотрималася цієї процедури: у 2022 році уряд офіційно поінформував Генерального секретаря ООН про дeroгацію від окремих положень МПГПП у зв'язку з введенням воєнного стану, вказавши перелік тимчасових обмежень і правове обґрунтування їх необхідності [11]. Такий крок засвідчує прагнення держави діяти у межах міжнародно-правових стандартів навіть в умовах широкомасштабної збройної агресії.

Аналогічний підхід закріплено й у Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ) [12]. Згідно зі статтею 15 Конвенції, державам-учасницям дозволяється «відступати від зобов'язань за Конвенцією» у період війни або іншої надзвичайної ситуації, що становить загрозу життю нації. Водночас умови такого відступу визначені надзвичайно чітко: 1) запроваджені заходи не повинні виходити за межі суворої необхідності, обумовленої характером надзвичайної ситуації; 2) вони не можуть суперечити іншим зобов'язанням держави за міжнародним правом; 3) дeroгація не допускає будь-якої дискримінації за ознаками, визначеними у статті 14 Конвенції (за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою).

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), у разі надходження скарг від громадян України, здійснюватиме оцінку того, наскільки обмеження прав були обґрунтовані масштабом воєнної небезпеки та чи не перевищували вони меж необхідності і пропорційності, визначених статтею 15 Конвенції. Таким чином, система Ради Європи забезпечує зовнішній моніторинг дотримання державами-учасницями міжнародних стандартів: навіть у разі дeroгації від окремих положень Конвенції держава продовжує перебувати під контролем ЄСПЛ, а зловживання надзвичайними повноваженнями може стати підставою для міжнародно-правової відповідальності.

Як слушно зауважує український правник С. Кошель, дeroгація України від зобов'язань за ЄКПЛ є прикладом цивілізованого правового механізму, який не свідчить про масове чи неконтрольоване обмеження прав людини, а навпаки – дозволяє юридично врегулювати тимчасові обмеження та водночас зберегти дію основоположних принципів демократії й верховенства права [13].

Окремої уваги заслуговує положення про те, що в умовах збройного конфлікту на території України продовжують діяти норми міжнародного гуманітарного права (МПГ), зокрема Женевські конвенції 1949 року [14] та Додаткові протоколи до них. МПГ, або право збройних

конфліктів, застосовується паралельно з міжнародним правом прав людини та не втрачає чинності навіть за умов інтенсивних бойових дій. Хоча предметне поле МГП відмінне – воно регулює гуманітарний захист осіб у період війни, обмежує методи та засоби ведення бойових дій, – ці норми безпосередньо впливають на сферу прав людини, встановлюючи мінімальні гарантії, яких зобов'язані дотримуватися сторони конфлікту.

Аналіз конституцій зарубіжних держав свідчить, що більшість країн передбачають можливість запровадження правових режимів надзвичайного або воєнного стану, які передбачають тимчасове обмеження прав і свобод. Водночас спостерігаються різні моделі балансування між забезпеченням національної безпеки та дотриманням прав людини.

Як встановлено у порівняльно-правовому дослідженні О. Яцун, умовно можна виокремити чотири основні моделі: 1) модель «жорсткого ядра» прав – конституції прямо перелічують права, які не можуть бути обмежені за жодних обставин під час надзвичайного або воєнного стану. Цей підхід характерний, зокрема, для України, Італії, Португалії, де встановлені непорушні гарантії основоположних прав; 2) модель «дозволеного обмеження» – конституції містять вичерпний перелік прав, які можуть бути обмежені у період надзвичайної ситуації задля охорони національної безпеки, громадського порядку чи інших публічних інтересів. Такий підхід характерний для окремих латиноамериканських держав, де детально визначено, які статті тимчасово не діють; 3) змішана модель – поєднує два зазначені підходи, визначаючи як права, що не підлягають обмеженню, так і права, щодо яких допускається тимчасове звуження. Прикладом є Конституція Іспанії; 4) модель широкої дискреції влади – конституції не деталізують перелік обмежуваних прав, надаючи органам влади широкі повноваження щодо їх обмеження для захисту держави. Однак такі повноваження зазвичай врегульовуються підзаконними актами та/або ґрунтуються на міжнародних зобов'язаннях держави [4, с.25-26].

Загалом міжнародна практика демонструє тенденцію до поступового звуження дискреційних повноважень держави та посилення механізмів контролю за обґрунтованістю обмежень прав людини, що узгоджується з принципами верховенства права та пропорційності.

Незалежно від моделі, демократичні держави конвергентно приходять до розуміння, що абсолютна диктатура під прикриттям воєнного стану є неприпустимою, адже руйнує ті самі цінності, які держава покликана захищати. Історичний досвід XX століття наочно продемонстрував ризики, пов'язані з надзвичайними режимами. Наприклад, у Сполучених Штатах практика оголошення воєнного стану надзвичайно обмежена; навіть під час Другої світової війни судова влада (справа *Ex parte Milligan*, 1866) [15] постановила, що військові трибунали не можуть судити цивільних, якщо цивільні суди продовжують працювати – конституційні гарантії не відступають повністю перед військовою доцільністю. У країнах Європейського Союзу запровадження надзвичайного стану регулюється як національним законодавством, так і зобов'язаннями за ЄКПЛ. Наприклад, Франція у 2015–2017 рр. після терактів вводила режим надзвичайного стану, що дозволяв обмеження на пересування та зібрання; проте усі подібні заходи підлягали контролю з боку парламенту й судів, а окремі надмірні обмеження (тривалий домашній арешт

без рішення суду) часто були піддані критиці з боку правозахисників й згодом були пом'якшені [16].

Отже, міжнародний досвід підтверджує: правові гарантії прав людини в умовах воєнного стану є необхідним елементом демократичного ладу. Війна чи інша надзвичайна ситуація може вимагати особливих заходів, проте ці заходи не повинні виходити за рамки, окреслені верховенством права. Україна, впроваджуючи воєнний стан, загалом слідує цьому підходу – використовуючи механізми дерогації, дотримуючись міжнародних конвенцій та зберігаючи діяльність ключових інститутів правосуддя.

Водночас на практиці спостерігаються непоодинокі випадки відступу України від цих принципів. Зокрема, правозахисні організації та міжнародні експерти неодноразово звертали увагу на надмірні обмеження свободи слова та релігії, застосування примусових мобілізаційних заходів із сумнівною правовою обґрунтованістю («бусифікація»), а також на санкційні рішення РНБО без належного судового контролю, що викликали зауваження щодо дотримання права на справедливий суд [17]. Подібні приклади свідчать про те, що, попри загальну орієнтацію на міжнародні стандарти, правовий режим воєнного стану в Україні потребує подальшого вдосконалення механізмів парламентського, судового та громадського контролю, а також забезпечення ефективних гарантій від зловживань надзвичайними повноваженнями.

Висновок. Режим воєнного стану є складним випробуванням для правової системи будь-якої держави, оскільки саме в умовах надзвичайної загрози найінтенсивніше перевіряється стійкість інститутів, відданих принципам конституціоналізму та здатність забезпечувати баланс між потребами безпеки та дотриманням прав людини. Україна, перебуваючи у стані збройного конфлікту, демонструє послідовне прагнення зберегти демократичні засади функціонування держави. Гарантії прав і свобод, закріплені в Конституції України, не залишаються декларативними – вони мають реальний вплив на обсяг і характер повноважень органів державної влади, включаючи в умовах особливого правового режиму.

У цьому контексті значущу роль відіграють міжнародні стандарти у сфері прав людини, які задають орієнтири, межі допустимого втручання в основоположні права та формують правову основу для оцінки дій держави в умовах надзвичайної ситуації.

Подальше наукове осмислення проблематики обмеження прав і свобод під час воєнного стану доцільно зосередити на аналізі ефективності окремих механізмів контролю за діяльністю публічної влади – зокрема, парламентського, судового, громадського. Крім того, актуальним є дослідження питань відновлення порушених прав і свобод після припинення дії правового режиму воєнного стану, включаючи гарантії реабілітації, відшкодування шкоди та недопущення повторення надмірних обмежень у майбутньому.

Забезпечення дотримання прав людини навіть в умовах збройної агресії виступає не лише засобом захисту гідності особи, а й ціннісним маркером демократичної ідентичності держави. Перемога у війні, зумовлена виключно військовими зусиллями, не буде повною без утвердження засад гуманізму, верховенства права та поваги до прав людини. Саме збереження цих цінностей під час екзистенційної кризи є запорукою виживання демократичного суспільства в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>.
2. Курганська О.В. Обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану: проблеми правового регулювання. Матеріали круглого столу «Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та перспективи розвитку» (Острог, 28 січня 2023 року). URL: <https://eprints.ua.edu.ua/id/eprint/8977/1/Restrictions%20on%20human%20and%20civil%20rights%20and%20freedoms%20under%20martial%20law%20problems%20of%20legal%20regulation...pdf>.

3. Маркович Х.М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Науковий журнал «Актуальні проблеми правознавства»*. 2023. №4. С. [вказати сторінки статті]. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.13>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/15.pdf>.
4. Яцун О.В. Міжнародні підходи до конституційно-правового регулювання обмеження прав людини під час воєнного стану. *Legal Horizons*. 2024. Т.23, №4. С.21–28. DOI: <https://doi.org/10.54477/LH.25192353.2024.4.pp.21-28>. URL: <https://legalhorizons.com.ua/lh/article/view/163/126>.
5. Лисенко С. Воєнний стан і обмеження прав: чи можливий баланс між безпекою та верховенством права? 09 грудня 2024. URL: <https://gracers.com/pres-centr/voennyi-stand-i-obmezheniya-prav-chi-mozhlyviy-balans-mizh-bezpekoju-ta-verhovenstvom-prava/>.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). 18 липня 2024 р. № 8-р(II)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>.
7. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
8. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анастасія Анастасівна щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. 19 червня 2024 р. № 7-р(II)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-24#Text>.
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
11. Щодо відступу від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Міністерство юстиції України. 29 квітня 2024 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shchodo-vidstupu-vid-zoboviazan-za-konventsieiu-pro-zakhyst-prav-liudyny-i-osnovopolozhnykh-svobod>.
12. Європейська конвенція з прав людини: з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15, з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. Ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
13. Кошель С. Які права можуть і НЕ можуть бути обмежені під час воєнного стану. 21 травня 2025 р. URL: <https://ldn.org.ua/consultations/yaki-prava-mozhut-i-ne-mozhut-byti-obmezheni-pid-chas-voiennoho-standu/>.
14. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
15. U.S. Supreme Court. Ex parte Milligan, 71 U.S. (4 Wall.) 2 (1866). URL: https://supreme.justia.com/cases/federal/us/71/2/?utm_source.
16. Amnesty International. France's permanent state of emergency. 26 вересня 2017 р. URL: https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/09/a-permanent-state-of-emergency-in-france/?utm_source.
17. d'Istria T. Ukraine is employing increasingly controversial methods for mobilization. *Le Monde*. 3 жовтня 2024 р. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/10/03/ukraine-is-employing-increasingly-controversial-methods-for-mobilization_6728127_4.html?utm_source.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
 Дата публікації: 28.11.2025